

Första linjens tillgänglighet för elever med autism och/eller adhd

CHECKLISTOR OCH ANDRA ANPASSNINGAR

Funktionskompetens

För att skolan ska vara tillgänglig för alla bör den vara funktionskompetent. Med funktionskompetens menar vi att pedagoger måste ha kunskap och förståelse för en elevs ojämna förmågor, det vill säga att förstå och identifiera samt kunna kompensera för elevens nedsatta funktionsförmågor. Pedagoger behöver också kunna identifiera och uppmärksamma elevens styrkor samt hjälpa eleven att använda dem.

En funktionskompetent skola

Vår bok *Autism och adhd i skolan: handbok i tydliggörande pedagogik* ger svar på frågorna om vilka nedsatta funktionsförmågor som en elev med neuropsykiatrisk problematik kan ha, hur de upplevs av eleven själv och vad man som lärare kan göra för att kompensera för funktionsnedsättningarna. Boken ger också en mängd tips på hur man kan använda elevens starka sidor. Den utgör grunden för vår modell för en funktionskompetent skola.

Modellen består av fyra delar. De första två delarna inriktar sig på skolans lärmiljö och de två senare på såväl lärmiljö som lärsituation. Lärmiljön är den fysiska miljön som eleven rör sig i. Lärsituationen är allt övrigt stöd i en lärprocess: hur pedagoger anpassar sin kommunikation, sitt kroppsspråk och hur de arbetar för att fånga elevens uppmärksamhet. De två första stegen som vi kallar "Första linjens tillgänglighet" är det lättaste steget att genomföra och innebär att man systematiskt tar bort tänkbara orsaker till att eleven störs i sin lärprocess med hjälp av checklistor och ronder.

Första linjens tillgänglighet

1. Våra checklistor för skolans alla miljöer. Dessa checklistor kan anpassas för en enskild skolas behov. De används med fördel i skolans systematiska kvalitetsarbete.
2. Användning av tavlan i klassrummet. Tavlan är lärarens bästa kommunikationskanal, den gör undervisningen begriplig och hanterbar för eleven med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, särskilt om hela lärarkollegiet på en skola beslutar sig för att använda den på samma sätt.

Andra linjens tillgänglighet

1. Enkel kollegial handledning kring elever med neuropsykiatriska svårigheter.
2. Avancerad kollegial handledning kring elever med neuropsykiatriska svårigheter.

Se extramaterialet *Kollegial handledning för elever med autism och adhd i skolan*.

Checklistor för skolans alla miljöer

CHECKLISTORNA BEHANDLAR VANLIGA problem som eleven med autism och adhd kan möta både i klassrummet och i övriga miljöer på en skola. Med problem avser vi situationer där lärmiljöer ställer krav som ofta överstiger elevens funktionsförmågor. Förändringar i lärmiljöer innebär inte att det är eleven själv som ska förändra sig, utan det är vi som arbetar i skolan som ska anpassa lärmiljön så att den kompenserar för elevens nedsatta funktionsförmågor.

Perceptions- och kommunikationsronder

En perceptions- och kommunikationsrond innebär att man systematiskt bygger bort tänkbara orsaker till att elever störs i sin läroprocess till exempel alla ljud som »kan krocka i en elevs huvud« såsom fläktsystem, tickande klockor och stolsskrap. När vi tar bort hinder blir lärmiljön i klassrummet mer tillgänglig för dessa elever.

En rond är *en generell anpassning* eftersom till exempel störande ljud inte bara angår en elev, utan många. Vi menar att perceptions- och kommunikationsronder är en viktig del i det systematiska kvalitetsarbetet för att optimera lärmiljön – inte bara för några, utan för alla. Det är viktigt att poängtera att dessa anpassningar inte enbart behövs för yngre elever. De behövs även för elever i högre åldrar.

Vi rekommenderar att intresserade och kunniga lärare »rondar« tillsammans med en eller flera elever med autism och/eller adhd. Det vill säga att man precis som i andra skydds- ronder i skolan, checkar av klassrum och övriga utrymmen i skolan en eller två gånger per läsår. Ronderna med checklistor är utformade för att passa in i skolans årshjul eller årslinje, för att på så vis kunna ingå i det systematiska kvalitetsarbetet. Gör man en rond exempelvis i början på juni har man tid att åtgärda det som uppkommer under lovet. Kanske behövs också en uppföljning strax före jul?

PERCEPTIONS- OCH KOMMUNIKATIONSROUND

Checklista för klassrummet

Klassrum:

Namn:

Funktionsförmåga	Funktionsnedsättning	Funktionskompensation	Åtgärdat, datum, kommentar
Perception – Syn/ Uppmärksamhet	Svårt att sälla bort synintryck och fokusera	Låt eleven ha keps i klassrummet	
Perception – Syn/ Uppmärksamhet	Svårt att sälla bort synintryck och fokusera	Låt eleven ha huvtröja med huvan uppfälld	
Perception – Syn	Svårigheter att hantera skarpt ljus	Markiser/draperier/ persienner mot sol	
Perception – Syn	Svårigheter att hantera skarpa lampor, t.ex lysrör	Kunna undvika stark belysning	
Uppmärksamhet	Svårt att fokusera i livlig miljö	Ha tillgängliga bordsskärmar	
Uppmärksamhet	Svårt att fokusera i klassrumsmiljö	Tänka på elevens placering i klassrummet	
Uppmärksamhet	Tappar lätt koncentrationen	Ha saker som är ok att pilla med	
Uppmärksamhet	Tappar lätt koncentrationen	Låt eleven tugga tuggummi i klassrummet	
Perception – Hörsel	Svårt att sälla bort bakgrundsljud	Ha möbeltassar på alla stolar	
Perception – Hörsel	Svårt att sälla bort bakgrundsljud	Använda klockor som inte tickar	
Perception – Hörsel	Svårt att sälla bort bakgrundsljud	Använda fläktar som inte låter	
Perception – Hörsel	Svårt att sälla bort bakgrundsljud	Använda dörrstopp	
Perception – Hörsel	Svårt att sälla bort bakgrundsljud	Kunna stänga ute ljud från skolgården	
Perception – Hörsel	Svårt att sälla bort bakgrundsljud	Ha tillgängliga hörselskydd	
Perception – Hörsel	Svårt att sälla bort bakgrundsljud	Ha tillgängliga hörlurar för musik/brus	
Perception – Hörsel	Svårt att sälla bort bakgrundsljud	Ha ljuddämpande skärmar	
Perception – Hörsel	Svårt att sälla bort bakgrundsljud	Kunna använda små hallmattor för elever som vickar på fötterna	
Perception – Hörsel	Svårt att sälla bort bakgrundsljud	Använda tangentbord som inte klickar	
Perception – Lukt	Svårt att hantera vissa dofter	Ha vädringsmöjligheter	
Kroppssinne	Svårigheter med motorik och balans	Använda pennor som är lätta att greppa	
Kroppssinne	Svårigheter med motorik och balans	Använda bra stolar med armstöd	

Funktionsförmåga	Funktionsnedsättning	Funktionskompensation	Åtgärdat, datum, kommentar
Kommunikation	Svårigheter att ställa frågor om vad som ska göras	Använda tydliga dag- och veckoscheman på tavla, vägg, bord, dator efter behov	
Flexibilitet	Svårigheter att hantera oväntade förändringar	Använda en varningstriangel som informerar om schemabrytande aktiviteter	
Kommunikation	Svårigheter att ställa frågor om vad som ska hända	Använda tavlan utifrån elevens behov	
Kommunikation	Svårigheter att ställa frågor om var material finns	Skyltar som visar var material ska vara	
Kommunikation	Svårigheter att ställa frågor om vad som ska göras	Presentera allt material överskådligt och om möjligt självinstruerande	
Övrigt:			
Övrigt:			
Övrigt:			
Övrigt:			
Övrigt:			
Övrigt:			
Övrigt:			
Övrigt:			
Övrigt:			

Man bör göra en perceptions- och kommunikationsrond i samtliga lokaler och miljöer i skolan där elever vistas, inte enbart i klassrummen:

PERCEPTIONS- OCH KOMMUNIKATIONSROUND			
Checklista för skolmiljön utanför klassrummet			
Plats:		Namn:	
Funktionsförmåga	Funktionsnedsättning	Funktionskompensation	Åtgärdat, datum, kommentar
Kommunikation	Svårigheter att ställa frågor	Orienteringskartor vid varje större ingång	
Kommunikation	Svårigheter att ställa frågor	Tydliga skyltar på skolans alla byggnader	
Kommunikation	Svårigheter att ställa frågor	Tydliga skyltar på samtliga klassrum	
Kommunikation	Svårigheter att ställa frågor	Skyltar till övriga faciliteter	
Kommunikation	Svårigheter att ställa frågor	Skyltar för skolledning, sköterska, kurator m. fl.	
Kommunikation	Svårigheter att ställa frågor	Använda namnskyltar	
Kommunikation	Svårigheter att ställa frågor	Skyltar som talar om när skolledning, sköterska, kurator m.fl. är anträffbara nästa gång	
Automatisering	Svårigheter att veta hur man tar mat/dukar av i matsalen	Skyltar/bilder som visar vad, hur, hur mycket	
Automatisering	Svårigheter att veta hur man gör på toaletten	Skyltar/bilder som visar hur man gör när man går på toa och tvättar händerna	
Automatisering	Svårigheter att veta vad och hur man gör i ett omklädningsrum	Skyltar som visar skogräns, var man klär om, var man duschar	
Tidsuppfattning	Svårigheter att beräkna vad man kan hinna göra på raster	Förslag på vad eleven kan göra, kortare raster	
Tidsuppfattning	Svårigheter att beräkna vad man kan hinna göra på raster	Förslag på vad eleven kan göra, längre raster	
Perception	Svårigheter att sälla bland sinnesintryck	Lugnt rum inomhus	
Perception	Svårigheter att sälla bland sinnesintryck	Lugnt område utomhus	
Perception	Svårigheter med känselintryck	Kunna få avskilt skåp, hängare etc.	
Övrigt:			
Övrigt:			
Övrigt:			
Övrigt:			
Övrigt:			

Checklistorna kan förstås också anpassas efter en enskild skolas behov och förutsättningar, lägg gärna till egna punkter i checklistorna under »övrigt».

Vi menar att om vi ser över skolmiljön, till exempel har orienteringskartor och färgmarkeringar var olika lektionssalar finns, så har vi byggt bort många orsaker till stress för dessa elever. Med mindre ansträngning finns mer kraft kvar för inläring och utveckling.

Tydliggörande tavla i klassrummet

Vi vill ge ett smakprov på en både enkel och mycket viktig generell anpassning: hur lärare kan använda tavlan i klassrummet.

Det är viktigt att tavlan inte överbelastas med för mycket information. Den bör ge information om dagsschemat, eventuella läxor och dagens lunch samt instruktioner till varje lektion. Dessa instruktioner ska kortfattat och konkret svara på den tydliggörande pedagogikens grundläggande frågor: varför man tar upp det man gör på lektionen, vad eleverna ska göra, var de ska vara, med vem de ska arbeta, när de ska arbeta med det, hur de ska arbeta, hur länge de ska arbeta, hur mycket de ska hinna med, och vad de ska göra då de är klara. Varje elev ska snabbt kunna hitta denna information på tavlan utan att behöva ställa frågor.

EXEMPEL: GEOGRAFILEKTION I ÅK 7

(Varför) Syftet är att lära sig hitta i kartböcker.

(Vad) Du ska kunna hitta platser, städer och vattendrag i Afrika.

(Var) I klassrummet.

(Med vem) Eget arbete.

(När) 08:15–09:30.

(Hur) Du behöver en kartbok och ett arbetsblad, penna och sudd.

Följ instruktionerna på arbetsbladet.

(Hur länge) till 09.30.

(Hur mycket) Du ska besvara alla frågor på arbetsbladet.

(Vad händer sedan) När du är klar med arbetsbladet ska du arbeta med Seterra, en hemsida om geografi på datorn.

EXEMPEL: PROVINSTRUKTION PÅ TAVLAN

(Denna skrivs i förväg så att eleverna ser den redan när de kommer in i klassrummet.)

Kl. 08.15–09.15. Prov i kartkunskap

1. Sätt dig på din plats.
2. Du kommer att få kartbok, prov, penna och sudd.
3. Var tyst, annars stör du de andra.
4. När du är klar ska du sitta kvar på din plats och räcka upp handen, då hämtar jag provet.
5. Arbeta med Seterra eller en annan uppgift som du får av mig.
Vill du ha en uppgift av mig ska du säga till innan provet startar.
6. Varmt lycka till!

Små anpassningar – stora skillnader

Som vi hoppas att du sett i detta material kan små anpassningar göra stor skillnad. Dessa anpassningar skapar också en bättre studiero för alla elever – och för dig som arbetar i skolan. Vill du veta mer får du gärna läsa vår bok *Autism och adhd i skolan: handbok i tydliggörande pedagogik*.